

Μνήμων

Τόμ. 40 (2023)

Μνήμων

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

ΜΝΗΜΩΝ

ΜΕΛΕΤΕΣ

ΕΛΙΣΣΑΒΕΤ ΤΕΑΚΑΝΙΚΑ, Από την Αυστρία στις ΗΠΑ: Οι Έλληνες και τα άλλα έθνη στις εφημερίδες της νεολαίας (1859-1865) ● ΧΡΗΣΤΟΣ ΜΠΟΥΡΗΣ, Η αποικιακή δημόσια Διοίκηση τον 19ο αιώνα: Η περίπτωση της Indian Civil Service ● ΚΑΛΛΙΟΠΗ ΠΑΥΛΗ, Οι αγχοτογράφητοι άνθρωποι της Σμύρνης ● ΡΟΔΗ ΛΟΧΑΙΤΗΣ, Η «μακρά διάρκεια» των Μακροσλαβικών ● ΠΩΤΑ ΤΟΥΡΤΕΛΗ, «Αιτούμεν άμεσον απομάκρυνσιν τούτου». Οι προσφυγικοί σύλλογοι του Μεσοπολέμου απέναντι στους «σατραπίσκους» υπαλλήλους των υπηρεσιών της αποκατάστασης ● ΕΥΓΕΝΙΑ ΚΡΕΜΜΥΔΑ, Απόπειρα προσέγγισης μιας ιστορικής τομής: Πόλεμος και Κατοχή στα μηχανουργεία του Πειραιά ● ΡΑΥΜΟΝΔΟΣ ΑΛΒΑΝΟΣ, Η επικοινωνία του Πολέμου και ο πόλεμος της επικοινωνίας. Ο πολιτικός λόγος των δύο αντιπάλων του ελληνικού Εμφυλίου μέσα από τον Τύπο

50 ΧΡΟΝΙΑ ΕΜΝΕ: ΜΑΛΟΓΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ

Βαγγέλης Καραμανωλάκης, Έφη Αβδελά, Αντώνης Λιάκος, Αλέξης Πολίτης, Σοφία Ματθαίου, Παναγιώτης Δ. Μιχαηλάκης, Πόπη Πολέμη, Χρήστος Τριανταφύλλου, Μαρία Χριστίνα Χατζηιωάννου, Σάκης Δημητριάδης, Ηλίας Κολοβός, Ελένη Κυριακηνίου, Χρήστος Λούκος, Ιωάννα Πετροπούλου, Βάσω Σειρηνίδου, Μάριος Δημητριάδης, Δημήτρης Δημητρόπουλος, Ελευθερία Ζέη, Νικόλας Πάσης, Βαγγέλης Σαράφης

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ

Δημήτριος Μ. Κοντογεώργης, Χρήστος Λούκος, Όλγα Κατσιαρδή-Hering, Κατερίνα Δέδε, Χρήστος Χατζηιωσήφ, Ανείας Καπουράνης, Δημήτρης Δημητρόπουλος, Μαρία Χριστίνα Χατζηιωάννου

40

ΑΘΗΝΑ 2023

Όλγα Κατσιαρδή-Hering, Δημήτριος Μ. Κοντογεώργης, Η αυστριακή αρμάδα κατά την ελληνική επανάσταση. Διπλωματία και πόλεμος, Αθήνα, Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων, 2023

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ

doi: [10.12681/mnimon.39720](https://doi.org/10.12681/mnimon.39720)

Copyright © 2024, Μνήμων

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ Δ. (2025). Όλγα Κατσιαρδή-Hering, Δημήτριος Μ. Κοντογεώργης, Η αυστριακή αρμάδα κατά την ελληνική επανάσταση. Διπλωματία και πόλεμος, Αθήνα, Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων, 2023. *Μνήμων*, 40, 283-288. <https://doi.org/10.12681/mnimon.39720>

ριστατωμένη προσέγγιση για την πρώτη φάση της περιπετειώδους τύχης των γλυπτών του Παρθενώνα, φωτίζοντας σημαντικές πτυχές από το ναυάγιο του «Μέντορος», έως και τη –μέχρι τώρα– μόνιμη «κατοικία» τους στο Βρετανικό Μουσείο. Μέσω μίας εξονυχιστικής πραγμάτευσης ενός σημαντικού και εν πολλοίς άγνωστου, έως τώρα, αρχειακού υλικού, ο συγγραφέας ανασυνθέτει τις επικρατούσες νοοτροπίες, στάσεις και συμπεριφορές τής τότε τοπικής ελίτ και των κατοίκων της υπαίθρου των Κυθήρων, καθ' όλη τη διάρκεια ανέλκυσης, διάσωσης και φύλαξης των παρθενώνειων γλυπτών, ως μέρος της συνολικής υποχρέωσής τους για διεκπεραίωση των αιτημάτων των εκπροσώπων της βρετανικής κυβέρνησης.

Εάν, πάντοτε στο πλαίσιο μίας καλοπροαίρετης κρίσης, μπορούσαμε να επισημάνουμε κάποιες αβλεψίες, αυτές εντοπίζονται σε δύο μόνο σημεία: το πρώτο αφορά την τρίτη, και όχι τη δεύτερη, από τα αριστερά Καρυάτιδα (σ. 20) που απέσπασε ο Έλγιν από το Ερέχθειο, ενώ το δεύτερο αφορά μία ορθότερη διατύπωση του Παρθενώνα απλώς με το όνομά του καθιστώντας περιττή τη χρήση της λέξης «ανάος» (σ. 28). Οι αβλεψίες αυτές ωστόσο δεν αλλοιώνουν ούτε στο ελάχιστο τη συνολική πρωτότυπη εργασία, η οποία προσφέρει στις γνώσεις τόσο του ειδικού ερευνητή όσο και κάθε αναγνώστη μία άγνωστη πτυχή της νεότερης ιστορίας των γλυπτών του Παρθενώνα, συμπληρώνοντας ένα κενό στην ελληνική και στη διεθνή σχετική βιβλιογραφία.

ΑΙΝΕΙΑΣ ΚΑΠΟΥΡΑΝΗΣ

Όλγα Κατσιαρδή-Hering, Δημήτριος Μ. Κοντογεώργης, *Η αυστριακή αρμάδα κατά την ελληνική επανάσταση. Διπλωματία και πόλεμος*, Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων, Αθήνα 2023, 702 σ. + παράρτημα πινάκων σε ψηφιακό δίσκο

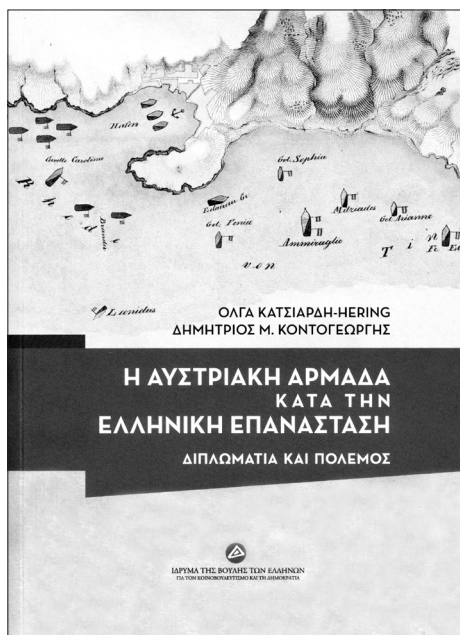
Η πολυσέλιδη μελέτη της Όλγας Κατσιαρδή Hering και του Δημήτρη Μ. Κοντογεώργη, την οποία εξέδωσε το Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων στο πλαίσιο των δράσεών του για την επέτειο των 200 χρόνων από την επανάσταση του 1821, καλύπτει ένα από τα δυσεξήγητα κενά: την αφάνεια της Αψβουργικής Αυτοκρατορίας από την ιστοριογραφία της ελληνικής επανάστασης. Το έλλειμμα αυτό ενασχόλησης εντάσσεται σε ένα άλλο ευρύτερο, που αφορά τις ελλείψεις της βιβλιογραφίας για τη σχέση του νέου ελληνισμού με την Κεντρική Ευρώπη, τις γερμανόφωνες χώρες και ιδιαιτέρως την Αυστρία. Οι συστηματικές προσπάθειες, κατεσχόν της Όλγας Κατσιαρδή, του Gunnar Hering παλαιότερα και άλλων ιστορικών πρόσφατα να κατευθυνθεί η έρευνα μιας γενιάς νεότερων μελετητών –ανάμεσά τους και ο Δημήτρης Κοντογεώργης– στη διερεύνηση πτυχών της θεματικής αυτής, έχει δώσει μερικά από τα πιο αξιόλογα έργα της σύγχρονης ελληνικής ιστοριογραφίας και έχει δημιουργήσει μία ομάδα εξαιρετικών ερευνητών της σχετικής θεματολογίας. Η συνάφεια όμως Αυστρίας και ελληνικής επανάστασης, όπως επισημαίνεται και στις πρώτες σελίδες του τόμου, αριθμεί ελάχιστους τίτλους. Και αυτό παρά τα προφανή desiderata της έρευνας: σύλληψη του Ρήγα, φυλάκιση Αλέξανδρου Υψηλάντη, Συνέδριο της Βιέννης, Μέτερνιχ, είναι μερικά μόνο από αυτά.

Ο ογκώδης, πυκνογραμμένος τόμος είναι καρπός μακρόχρονης αρχειακής έρευνας στη Βιέννη, την Τεργέστη, τη Βενετία, την Κολωνία και την Αθήνα. Σύμφωνα με τον τίτλο του, εστιάζει στην αυστριακή αρμάδα, στον στολίσκο δηλαδή που συγκροτήθηκε από τους Αυστριακούς στα χρόνια της επανάστασης για την προστασία των πλοίων, του εμπορίου και γενικότερα την προάσπιση των συμφερόντων της Αυτοκρατορίας τους. Δεν περιορίζεται όμως μόνον σε αυτό, καθώς στις σελίδες του αναλύονται οι διπλωματικές και εμπορικές σχέσεις Αυστρίας και Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, το δίκτυο των αυστριακών προξένων που τις υποστήριξε, η φιλοσοφία και η πράξη της πολιτικής της Αυστρίας έναντι της Πύλης, η διά μέσου πλοίων εμπορική διακίνηση, η πειρατική δράση και το κούρσο, και βέβαια η διαρκής διεκυστίνδα των σχέσεων της υπό διαμύρφωση Ελλάδας και της Αυστρίας μέχρι τις διεθνείς συμφωνίες για την ίδρυση του ελληνικού κράτους.

Ο υπότιτλος: *Διπλωματία και πόλεμος*, ή αλλιώς *διπλωματία προ*, εν μέσω πολέμου και μετά τον πόλεμο, ορίζει ένα ευρύ πεδίο στόχευσης, για μια εποχή έξαψης της διπλωματίας και έξαρσης του πολέμου. Το αποτέλεσμα εδώ είναι ένας συνδυασμός πολιτικής, διπλωματικής, οικονομικής, ναυτικής ιστορίας, ιστορίας των θεσμών και ιστορίας της Ευρώπης, στην εποχή των επαναστάσεων, τον καιρό του πολέμου. Ο χαρακτηρισμός στιβαρή ιστοριογραφία εκφράζει, κατά τη γνώμη μου, τη μορφή και το περιεχόμενο ενός βιβλίου που το διακρίνει η στέρεη πραγμάτευση του θέματος, η διεξοδική παρουσίαση των ρεαλίων, η λεπτομερής αφήγηση των όσων συνέβησαν, η ερμηνευτική και συνθετική διάθεση, η ευχερής και εύστοχη χρήση εκτεταμένης διεθνούς βιβλιογραφίας και κατεξοχήν η αξιοποίηση και ανάδειξη ενός τεράστιου σε όγκο, δυσπρόσιτου στην εύρεση και βασανιστικού στην ανάγνωση, ανεκμετάλλετου μέχρι σήμερα, αρχειακού υλικού. Όλη η δουλειά αυτή είναι, πιστεύω, εμποτισμένη από το βαρύ και γλυκό άρωμα του αρχείου, της αξίας του τεκμηριωτικού υλικού για την πραγμάτευση ενός θέματος. Είναι τέκνο μια ιστοριογραφικής σχολής —την οποία κατεξοχήν υποστήριξε η Όλγα Κατσιαρδή-Hering και στη μακρά, γόνιμη διαδρομή της ως πανεπιστημιακή δασκάλα—, η οποία προϋποθέτει την αυστηρή τεκμηρίωση των γραφόμενων.

Η πολιτική των ηγηγόρων της Αψβουργικής Αυτοκρατορίας στις πρώτες δεκαετίες του 19ου αιώνα, η θεωρητική σύλληψη και ο σχεδιασμός της πολιτικής αυτής σε επίπεδο κρατικών σχέσεων και κατόπιν η αναγκαστική εφαρμογή της πολιτικής αυτής στην πράξη, στον χώρο, και δη στο παραγμένο αρχιπέλαγος, στο Αιγαίο, όπως και στο Ιόνιο, αποτελούν δύο βασικά πεδία έρευνας του βιβλίου.

Καταρχήν η διπλωματία μέσα από την οπτική της Αυστρίας. Στον τόμο η θέαση των διεθνών συνθηκών, των συνεδρίων, των αποφάσεων των ηγεσιών εκ του μακρόθεν, από την απόσταση που προσφέρει η διπλωματική ιστορία, συνδυάζεται με την εστιασμένη εξέταση της εφαρμογής και διαχείρισης των πολιτικών αυτών από τους συγκεκριμένους διπλωμάτες, οι οποίοι χειρίζονται την καθημερινότητα των σχέσεων. Η λεπτομερής αφήγηση των γεγονότων και των διπλωματικών επαφών με βάση τις εκθέσεις και την αλληλογραφία των εκάστοτε πρέσβων της Αυστρίας αλλά και άλλων κρατών δίνει την ευκαιρία στον αναγνώστη να παρακολουθήσει τα μείζονα γεγονότα με ένα διαφορετικό, πιο απτό τρόπο. Οι διπλωματικές μικρές και μεγαλύτερες κινήσεις, οι πιουέτες που επιχειρούν οι διπλωμάτες της Αυστρίας

στην Κωνσταντινούπολη, για να επηρεάσουν τα πράγματα και τους ανθρώπους, η σημασία που έχουν οι απόψεις, ο χαρακτήρας και οι προσωπικές σχέσεις των εμπλεκόμενων, η διαρκής άσκηση ισορροπίας—αληθινή σχοινοβασία— των Αυστριακών ανάμεσα στους Ρώσους, τους Άγγλους και τους Οθωμανούς, οι διαμεσολαβήσεις που αναλαμβάνουν, παρουσιάζονται στις σελίδες του βιβλίου. Οι αναφορές των αυστριακών διπλωματών από την Κωνσταντινούπολη προς την έδρα τους είναι μια ζωντανή αναμετάδοση των όσων συνέβησαν μετά το ξέσπασμα της ελληνικής επανάστασης: αλλαγή στη συμπεριφορά των ανθρώπων, πυροδότηση της ανασφάλειας και του μίσους, σφαγές.

Η ελληνική επανάσταση υπήρξε ένα ξαφνικό, έντονο τράνταγμα στο οικοδόμημα της Ιερής Συμμαχίας· προ-

ξενεί αναστάτωση διαρκείας, σπέρνει ανησυχία, την οποία οι Αυστριακοί και ο Μέτερνιχ πασχίζουν να απαλύνουν, στην προσπάθειά τους να μη διαταραχθεί το status quo, η ισορροπία μεταξύ των Δυνάμεων, η τάξη και η αυτοκρατορική ηρεμία. Στη λογική αυτή θέλουν να σβήσει το συντομότερο δυνατό η ελληνική επανάσταση, με τις λιγότερες απώλειες σε ανθρώπινες ζωές, με παροχή αμνηστίας και ήσυχη επιστροφή στο προ της επανάστασης καθεστώς. Στην εποχή των επαναστάσεων, στον καιρό της κίνησης, κηρύττουν την ακινησία· ματαιοπονούν, όπως φάνηκε εκ του αποτελέσματος, όσο και αν επιθυμούν να την επιβάλλουν. Προβάλλει ανάγλυφο το αδιέξοδο μιας πολιτικής που ήθελε να είναι αμετακίνητη. Είναι χαρακτηριστικό, μάλιστα, ότι τους οδήγησε, το 1828, μετά το ξέσπασμα του ρωσοοθωμανικού πολέμου, να υπερακοντίσουν ακόμη και τις πιο θερμές φιλελληνικές φιλοδοξίες και να βρεθούν—αυτοί οι ασάλευτα ενάντιοι της ελληνικής επανάστασης— να προτείνουν πλήρη ανεξαρτησία του νέου ελληνικού κράτους (σ. 208). Οι παράδοξες τροπές της ιστορίας...

Η φλοτίλια, ο στολίσκος πολεμικών πλοίων που αποφασίζουν να συγκροτήσουν οι Αυστριακοί από τις αρχές του 1821 και μέχρι το 1828, μοιάζει επίσης ένα από τα παράδοξα της ιστορίας. Σε δύο πολυσέλιδα κεφάλαια του βιβλίου παρουσιάζεται διεξοδικά η συγκρότηση, η στελέχωση και η δράση της μικρής αλλά ισχυρής αρμάδας που συγκρότησαν και διατήρησαν στη διάρκεια της επανάστασης οι Αυστριακοί. Με σημεία ανεφοδιασμού κυρίως την Ζάκυνθο και τη Σμύρνη, τα πολεμικά τους πλοία είχαν διαρκή παρουσία στα νερά του Αιγαίου και του Ιονίου, σταθερότερη από εκείνη άλλων ευρωπαϊκών δυνάμεων, η οποία έμεινε όμως στο περιθώριο της βιβλιογραφίας του 1821· σχεδόν σαν να μην υπήρξε.

Στο βιβλίο παρουσιάζεται αναλυτικά η φυσιογνωμία και η δραστηριότητα της

αρμάδας, οι διαβαθμίσεις στις διαδοχικές φάσεις της επανάστασης (ενδεικτικά πριν και μετά την έλευση του Ιμπραήμ πασά, μετά τη ναυμαχία στο Ναβαρίνο). Επίσης αναδεικνύεται η προστασία και οι διαμεσολαβήσεις που αναλάμβανε, συνδράμοντας άλλα ευρωπαϊκά πλοία —κυρίως ρωσικά και βρετανικά—, η εμπορική διακίνηση και η τροφοδότηση των πολιορκημένων φρουρίων και των οθωμανικών δυνάμεων με πολεμοφόδια, το κυνήγι πειρατών και κουρσάρων.

Το βιβλίο είναι ένα πανόραμα των όσων συνέβησαν και μία αποτίμηση με στοιχεία και αριθμούς για την εμπορική διακίνηση και τις επιπτώσεις της πειρατείας, που αντλούνται από τις αναλυτικές εκθέσεις των αυστριακών επιτετραμμένων και από άλλο αρχειακό υλικό. Αποτελεί επίσης και μία μεθοδολογική πρόταση για τη συγκρότηση της ιστορικής γνώσης: η πυκνή ροή πληροφοριών που αντλούνται από ποικίλες πηγές σε ένα θέμα, προσφέρει ένα απόσταγμα, όπου η μεμονωμένη πληροφορία υπάρχει καθεαυτή και μπορεί να αναζητηθεί, αλλά η κύρια σημασία της βρίσκεται στο σύνολο. Ακριβώς όπως η αξία των επιμέρους ψηφιδών οφείλεται στον σχηματισμό του ψηφιδωτού που όλες από κοινού συγκροτούν.

Η μελέτη θέτει στο τραπέζι πολλά και διαφορετικά ζητήματα. Προσφέρει ένα θησαυρό πληροφοριών, κεντρίζει τον νου με ισχυρά ερεθίσματα σκέψης, ενώ είναι βέβαιο ότι θα τροφοδοτήσει νέες έρευνες. Θα ήθελα να σταθώ σε ένα-δυο ζητήματα που τεκμηριώνουν και συζητούν αναλυτικά οι συγγραφείς της.

Τα πρόσωπα, όχι υποχρεωτικά οι αυτοκράτορες ή οι μεγαλόσχημοι της πολιτικής, αλλά οι πρωταγωνιστές της συγκυρίας, οι διαχειριστές της στιγμής, σε τι βαθμό σηματοδοτούν ή έστω επηρεάζουν την πορεία των πραγμάτων; Εξέφραζε, άραγε, και άλλους το παράπονο του διοικητή της αρμάδας Dandolo, όταν, στα 1827, έγραφε στον πρόεδρο του Πολεμικού Συμβουλίου: «Εγώ είμαι πολύ μακριά από την αυστριακή κυβέρνηση και εξάλλου αυτό είναι ένα ιερατείο στο οποίο δεν εισήλθα ποτέ και του οποίου αγνωώ τους στόχους και τους σκοπούς» (σ. 338);

Η οργάνωση της ύλης του τόμου επιτρέπει να παρακολουθήσουμε εκ του σύνεγγυς τις απόψεις, τη στάση, τη δράση διαδοχικών ιντερνούντσιων της Αυστρίας στην Κωνσταντινούπολη (Lutzow, Ottenfels), ναυτικών διοικητών της αρμάδας (Armeni, Accurti, Paulucci, Dandolo), διπλωματικών ανταποκριτών της αυστριακής μοίρας με ξεχωριστό ρόλο, όπως ο δραστήριος, πολυπράγμων —περάν των άλλων και ιστορητής της επανάστασης— Anton Prokesh Osten. Η Όλγα Κατσιαρδή-Hering και ο Δ. Κοντογεώργης παρακολουθούν τις λεπτές αποχρώσεις, τις διαφοροποιήσεις, τις φιλικές σχέσεις, τις προσωπικές αντιπάθειες και ψηλαφούν την ιδιαιτερότητα του καθενός.

Κάποτε τα πράγματα μοιάζουν προφανή. Είναι όμως; Για παράδειγμα ο διοικητής της μοίρας Paulucci, απηλής διώκτης των πειρατών, που έφθασε να κανονιοβολεί τα Κυκλαδονήσια για να αναγκάσει τους κατοίκους να παραδώσουν λείες ή να πληρώσουν εκείνοι εξ ιδίων αποζημιώσεις για πειρατικές πράξεις συντοπιτών τους, ήταν ένας άτεγκτος αξιωματικός που έπραττε απλώς το καθήκον του; Ή επρόκειτο για τον «θηριώδη Παυλούτζη», όπως τον ήθελαν οι ελληνικές πηγές, του οποίου «η σκληρά του καρδιά [ήταν] αμαλάκωτος» (σ. 502);

Σε άλλο δημοσίευμα οι χαρακτηρισμοί ήταν πιο φαρμακεροί. Είναι «Λομπαρδοβενετός και η Λομπαρδοβενετία δουλεύει κατά δυστυχίαν υπό την Αυστρίαν. Ο δούλος πολλάκις εκτελεί περισσότερα των όσων προστάττεται παρά του κυρίου

του», αποφαινεται τον Οκτώβριο του 1826 η *Γενική Εφημερίδα* (σ. 517-518). Ποια είναι όμως η ταυτότητα των ανθρώπων που πρωταγωνιστούν στα δρώμενα; Τι είναι, για παράδειγμα, ο Antonio Armeni, ο προηγούμενος αρχηγός της αρμάδας των Αυστριακών; Γεννημένος στην Κέρκυρα, Βενετός, αξιωματικός του αυστριακού ναυτικού. Έλληνας, Ιταλός, Αυστριακός, κάτι άλλο ή όλα μαζί; Οι συγγραφείς του βιβλίου το ξεκαθαρίζουν με σαφήνεια: «τυπική περίπτωση αξιωματικού της εποχής του, που η στρατιωτική του σταδιοδρομία υπήρξε συνυφασμένη με τις εναλλασσόμενες κυριαρχίες, χωρίς να επηρεάζει εμφανώς την όποια εθνική συνείδηση ή και ακόμη περισσότερο να καθορίζεται από αυτή» (σ. 273).

Είναι η εποχή που ο στρατός παρέχει ανοικτούς –αν και αιματοβαμμένους– ορίζοντες επαγγελματικής σταδιοδρομίας, απαιτώντας –και δημιουργώντας ταυτόχρονα– υψηλό επίπεδο επαγγελματισμού, γενναιότητα και κύρος. Σε αυτήν την εποχή ασάφειας, ρευστότητας των ελίτ, που δεν είχαν χαραχθεί ακόμη με αυστηρότητα οι κάθετες τομές που έφερε το εθνικό κράτος και ο συνακόλουθος εθνικισμός, υπάρχει χώρος για τους «in between», τις αριθμητικά μικρές ευέλικτες κοινωνικές ομάδες που έζησαν εντός των αυτοκρατοριών, σε εποχή αλλαγής κυριαρχιών (σ. 277). Σήμερα χρειαζόμαστε ξεκάθαρα περιγράμματα για να κατανοήσουμε τον κόσμο και το παρελθόν, αλλά οι άνθρωποι τον καιρό των αυτοκρατοριών δεν έζησαν με αυτόν τον τρόπο.

Ένα άλλο δίλημμα στο οποίο δεν ήταν κατορθωτό να υπάρξει μια καθαρή, αναντίρρηση απάντηση, διατρέχει τις μισές τουλάχιστον σελίδες του βιβλίου. Πειρατές ή κουρσάροι: νόμιμη κατάσχεση ή ληστρική αρπαγή; Τα διπλώματα καταδρομής που εξέδιδε η ελληνική Διοίκηση ήταν νόμιμα, ενόσω προέρχονταν από μη αναγνωρισμένο κράτος; Αλλά, ακόμη και αν γίνονταν εξ ανάγκης δεκτά, μέχρι πού έφθανε η ισχύς τους; Αφορούσαν τον εμπόλεμο εχθρό, αλλά ποιον εχθρό: το πλοίο, τον καπετάνιο, τον πλοιοκτήτη, τον ναυλωτή του πλοίου, τον ιδιοκτήτη του φορτίου; Και δίπλα σε αυτά, πλείστα άλλα προβλήματα που ανέκυπταν με τις ασφαλίσεις των πλοίων, τη μεταφορά χρημάτων ή συναλλαγματικών, το πλήρωμα, τους επιβάτες. Πραγματικό χάος, όψεις του οποίου καταγράφονται στο βιβλίο αναλυτικά για πλήθος περιπτώσεων καταδρομών εναντίον πλοίων —αυστριακών στην πλειονότητά— που κατέληξαν μετά βασάνων και κόπων στα ειδικά θαλάσσια δικαστήρια, τα οποία είχε συστήσει η ελληνική Διοίκηση. Στον ψηφιακό δίσκο που συνοδεύει το βιβλίο —όπως και σε ειδικό ιστότοπο στο διαδίκτυο— παρέχεται επιπλέον υλικό με μορφή πινάκων και αναλυτικά ποσοτικά δεδομένα που καταδεικνύουν με τον πιο ξεκάθαρο τρόπο την τεράστια κινητοποίηση ανθρώπων και οικονομικών πόρων, όπως και το ξόδεμα χρόνου που προκαλούσε η ναυτική καταδρομή.

Φυσικά, όλο το περιβάλλον του πολέμου στη θάλασσα και της στενής εμπλοκής του με το εμπόριο ήταν ομιχλώδες. Μια πηκτή ομίχλη δίχως τροχιοδεικτικά. Η διάχυτη πειρατεία ήταν πρόβλημα για την ελληνική Διοίκηση ή ώθησε στη λύση του προβλήματος; Η θάλασσα πάντως έπρεπε να ηρεμήσει για τις ανάγκες του εμπορίου της Ευρώπης (σ. 610)· με όποιο τρόπο και με όποιες υποχωρήσεις κρίνονταν εκ των πραγμάτων αναγκαίες.

Οι Αυστριακοί λάτρευαν τη τάξη, αλλά αγνοούσαν τη θάλασσα. Έγιναν πρόσκαιρα ναυτική δύναμη εξ αντανάκλασας με «δανειακά» καράβια, μετά τον θάνατο της Γαληνοτάτης. Μοιάζουν να αδυνατούν όμως να λειτουργήσουν έξω από

τη στεριά. Ένα μικρό παράδειγμα. Κατ' αυτούς –και κατά το Δίκαιο–, ναυτικό αποκλεισμό είχαν δικαίωμα να επιβάλλουν εμπόλεμα κράτη. Στους Έλληνες δεν αναγνώριζαν το δικαίωμα, εφόσον δεν είχαν αναγνωρισμένη κρατική υπόσταση. Η διακήρυξη επομένως της Προσωρινής Διοίκησης της Ελλάδος, στις 13 Μαρτίου 1822, η οποία προέβλεπε αποκλεισμό των παραλίων «των κατακρατούμενων ακόμη από τον εχθρό περιοχών» και απαγόρευση του κατάπλου σε μια ζώνη τεράστια που εκτεινόταν από την Ήπειρο-Αλβανία μέχρι τη Θεσσαλονίκη και την Κρήτη, εύλογα προκάλεσε κατάπληξη στους αξιωματούχους της Αυστρίας. Οι συγγραφείς του τόμου εντοπίζουν την αντίδραση του προξένου της Αυστρίας στην Κέρκυρα: γράφει: «Πώς μπορεί μια σύνοδος απατεώνων γερουσιαστών, που η εξουσία τους μόλις μπορεί να διασχίσει το κατώφλι με σταθερό βηματισμό, να έφθασαν στην ιδέα να συντάξουν μια τόσο παράδοξη διακήρυξη;» (σ. 286).

Η προφανής απάντηση: επαναστατικό δικαίω, δηλαδή επειδή είχαν τη βούληση να το σχεδιάσουν και τα πλοία να το εφαρμόσουν, δεν έγινε κατανοητή από τους Αυστριακούς μέχρι το τέλος. Οι καταληκτικές γραμμές του βιβλίου αποδίδουν το πνεύμα των πραγμάτων με ενάργεια: «Για τους Αυστριακούς, στη Βιέννη, την Κωνσταντινούπολη και το Λεβάντε, οι Έλληνες στάθηκαν πάντα κατά τα επαναστατικά χρόνια “παράνομοι” αντάρτες στην εξουσία του σουλτάνου. Και η Αυστρία υποστήριξε τη “νομιμότητα” μέχρι τέλους» (σ. 601).

Το επίμετρο του τόμου περιέχει ένα ωραίο εύρημα. Ένα επαναστατικό, άτεχνο μάλλον, άγνωστο και πολλαπλά ενδιαφέρον στιχούργημα, που έστειλε ο Nicolo Zen, αυστριακός πρόξενος στην Πελοπόννησο και στη Ρούμελη, στον Μέτερνιχ. Το διάβασε με τρόμο και το έστειλε ως φόβητρο. Οι δύο τελευταίοι του στίχοι εξηγούν τον πανικό:

Ας λάμψη πλέον στο εξής, στην γην δημοκρατεία
κι' ας λείψη, ας αφανισθή, τ' όνομα βασιλεία.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ

Maurizio Isabella, *Southern Europe in the Age of Revolutions*, Πρίνστον, Princeton University Press, 2023, 704 σ.*

Το μεγαλόπνοο έργο του Μαουρίτσιο Ιζαμπέλα, απλωμένο σε 685 σελίδες, διερευνά το ζήτημα της συγκρότησης του μεσογειακού Νότου σε ένα παγκοσμιοποιημένο και δια-εθνικό περιβάλλον κατά την εποχή των επαναστάσεων του 19ου αιώνα με έμφαση στη δεκαετία του 1820. Ακολουθώντας τη μέθοδο της παγκοσμιοποίησης

* Αυτό το κείμενο παρουσιάστηκε στην εκδήλωση με τίτλο «Το 1821 και ο κόσμος», που συνδιοργάνωσε το ΠΕ/ΕΙΕ, το ΚΕΑΕ και οι εκδόσεις Αλεξάνδρεια, στο ΕΙΕ, στις 15.6.2023. Στην εκδήλωση πήραν μέρος, εκτός από την υπογράφουσα, η καθ. Άντα Διάλλα (ΑΣΚΤ), ο καθ. Maurizio Isabella (Queen Mary University, Λονδίνο), ο καθ. Γ. Κοτσιώνης (New York University) και ο καθ. Α. Λιάκος (ΕΚΠΑ).